

УДК 316.647.6=161.2:783.65]329.733“1960/1970”
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/54-2-2>

Богдан ПАСКА,
orcid.org/0000-0002-5452-5254
кандидат історичних наук,
асистент кафедри історії України і методики викладання історії
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) paskabogdan@i.ua

НОВОРІЧНІ КОЛЯДУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКИХ ДИСИДЕНТІВ ЗА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ (1960-ТІ – 70-ТІ РР.)

Метою дослідження є аналіз дисидентських колядувань у 1960-х – 1970-х рр. як складової частини боротьби української інтелігенції за повноцінний розвиток національної культури в умовах посилення тиску зі сторони радянського режиму. Основою джерельної бази статті є документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ), матеріали самвидавного часопису «Український вісник», спогади організаторів та учасників колядувань – Миколи Плахотнюка, Світлани Кириченко, Раїси Мороз. Методологічною основою статті виступили принципи об'єктивності, історизму, всебічності, наступності, а також комплекс загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Наукова новизна дослідження полягає у спробі комплексного аналізу феномену дисидентських колядувань на основі джерел різного типу і походження. Автор приходить на висновок, що організація представниками шістдесятницького середовища новорічних колядувань у Києві та Львові у 1960-х – середині 1970-х рр. стала вагомим компонентом культурницької течії українського національного руху. Серед особливостей дисидентських колядувань варто виділити їх проведення саме в новорічну ніч, а не на Різдво; використання оригінальних чи спеціально виготовлених народних костюмів; витрачання зібраних коштів серед іншого на підтримку політичних в'язнів. З однієї сторони колядування були виявом боротьби українських інакодумців за відродження національної культури і традицій, їх пропаганди серед широких верств населення, а з іншої – способом згуртування та розширення самого дисидентського середовища. Владний тиск за участі працівників міліції та Комітету державної безпеки (КДБ) на організаторів і учасників колядок посилювався з кінця 1960-х рр. та досяг свого піку після «генерального погрому» української інтелігенції в 1972–1973 рр.; зрештою, влада таки домоглася маргіналізації дисидентських колядувань.

Ключові слова: колядування, український національний рух, український дисидентський рух, шістдесятники, радянський режим, Комітет державної безпеки (КДБ).

Bohdan PASKA,
orcid.org/0000-0002-5452-5254
Candidate of Historical Sciences,
Assistant at the Department of History of Ukraine and Methods of Teaching History
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) paskabogdan@i.ua

NEW YEAR'S CAROLING AS A COMPONENT OF THE STRUGGLE OF UKRAINIAN DISSIDENTS FOR THE DEVELOPMENT OF NATIONAL CULTURE (1960S – 1970S)

The purpose of the study is to analyze dissident caroling in the 1960s and 1970s as a component of the struggle of the Ukrainian intelligentsia for the full development of national culture under the conditions of increased pressure from the Soviet regime. The basis of the source base of the article is the documents of the Sectoral State Archives of the Security Service of Ukraine (SSA SSU), materials of the self-published dissident journal "Ukrainian Herald", memories of the organizers and participants of carolings – Mykola Plahotniuk, Svitlana Kyrychenko, Raisa Moroz. The methodological basis of the article is the principles of objectivity, historicism, comprehensiveness, continuity, as well as a set of general scientific and special historical methods. The scientific novelty of the study consists in an attempt to analyze comprehensively the phenomenon of dissident caroling based on sources of various types and origins. The author concludes that the organization of New Year's carols by representatives of the Sixtiers milieu in Kyiv and Lviv in the 1960s – mid-1970s became an important component of the cultural current of the Ukrainian national movement. Among the features of dissident caroling, it is worth highlighting their holding on New Year's Eve, and not on Christmas; use of original or specially made folk costumes; spending collected funds, among other things, to support political prisoners. On the one hand, the caroling were a manifestation of the struggle of Ukrainian dissidents for the revival of national culture and traditions, their propaganda among broad sections of the population, and on the other – a way of uniting

and expanding the dissident environment itself. Government pressure with the participation of police officers and the State Security Committee (KGB) on the organizers and participants of caroling intensified from the end of the 1960s and reached its peak after the "general pogrom" of the Ukrainian intelligentsia in 1972–1973. In the end, the authorities managed to marginalize the dissident caroling.

Key words: *caroling, Ukrainian national movement, Ukrainian dissident movement, the Sixtiers, Soviet regime, State Security Committee (KGB).*

Постановка проблеми. Однією з ключових проблем, із якою зіткнулися учасники українського дисидентського руху в 1960-х рр., була необхідність збереження і захисту власної національної культури та звичаїв. Адже радянський режим, здійснюючи політику русифікації та формування «єдиного радянського народу», намагався всіляко вихолостити українські традиції, негативно ставився до будь-яких спроб їх популяризації. Актуалізувати тему важливості збереження культурної спадщини та духовних підвалин української нації намагалися, зокрема, історик Валентин Мороз в есе «Хроніка опору» (Мороз, 1975: 102–134) та літературний критик Євген Сверстюк у статті «Собор у риштуванні» (Сверстюк, 1970: 18–96). Однією із форм боротьби за збереження української культури у 1960-х – 70-х рр., було відродження народного звичаю колядування зусиллями представників дисидентської інтелігенції у Києві та Львові.

Аналіз основних досліджень. Проблема дисидентських колядувань як важливої складової культурницької течії українського національного руху 1960-х – 70-х рр. досі не отримала комплексного дослідження в сучасній вітчизняній історіографії. Винятком є стаття Марії Гриців, присвячена т. зв. «арештованій коляді» на рубежі 1971–1972 рр. у Львові (Гриців, 2011). Основою джерельної бази є документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ), матеріали самвидавного часопису «Український вісник» (Чорнів, 2006), спогади організаторів та учасників колядувань – Миколи Плахотнюка (Плахотнюк, 2012), Світлани Кириченко (Кириченко, 2013), Раїси Мороз (Мороз, 2012).

Мета статті – аналіз дисидентських колядувань у 1960-х – 70-х рр. як складової боротьби української інтелігенції за повноцінний розвиток національної культури в умовах посилення тиску зі сторони радянського режиму.

Виклад основного матеріалу. Колядування – це давній український звичай різдвяних обходів із виконанням величальних пісень (колядок). Як правило, група чоловіків, неодруженої молоді, дітей заходила на подвір'я кожної хати, славилася господарів, бажала їм здоров'я, щастя, достатку та отримувала за це певну винагороду. Спочатку

колядування було позацерковним звичаєм із язичницьким корінням, проте з часом він був християнізований. У різних місцевостях України були свої відмінності у здійсненні цього звичаю. Зокрема, на сході України переважали обходи із різдвяною зіркою, а на заході – із ляльковим або живим вертепом. Аналогічний звичай новорічних обходів мав назву щедрування (Курочкін, 2013). У рамках радянської атеїстичної політики виконання колядок та щедрівок довгий час не толерувалися владою. У часи відлиги та лібералізації суспільного життя в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (УРСР) у другій половині 1950-х рр. після звернення композитора Пилипа Козицького до Центрального Комітету (ЦК) Комуністичної партії України (КПУ) колядування та щедрування було офіційно дозволено. Проте з пісень мали бути вилучені слова релігійного змісту, а їх тексти мали прославляти радянську дійсність (Гірняк, 2022).

На початку 1960-х рр. традиція колядування та щедрування в Києві була відроджена стараннями університетської молоді й шістдесятників та досить швидко набула значного розмаху. Важливу роль в організації колядницьких гуртів (ватаг) відіграв Клуб творчої молоді (КТМ) «Сучасник» – осередок шістдесятників у столиці УРСР. Активний учасник дисидентського руху, лікар за професією Микола Плахотнюк згодом пригадував: «Якось... в одній із газет натрапив на скупе повідомлення, що в Києві студенти консерваторії та університету в новорічну ніч вийшли на вулиці міста з колядками та щедрівками. Ними вони вітали своїх професорів, викладачів, письменників. Мені захотілося почути й побачити ті колядки, а ще більше – самому взяти участь у колядуванні» (Плахотнюк, 2012: 322). Активними організаторами дійства були фольклористи Володимир Нероденко та Леопольд Ященко, художники Алла Горська, Віктор Зарецький, Людмила Семікіна, науковці Михайло Колотило, Олександр Шапека, студенти Ярослав Геврич, Василь Здоровило, Василь Костюк, Павло Орлюк, Ганна, Тетяна і Варвара Пономаренки та ін. (Плахотнюк, 2012: 322–326).

У другій половині 1960-х рр. масштаб колядувань у Києві значно зріс. Окрема ватага колядників з'явилася на базі студентів Київського медичного

інституту. Як мінімум три гурти було створено молоддю Київської політехніки (дві з них на основі інститутського хору «Дударик») (Плахотнюк, 2012: 323–326). Активну роль у колядницькому русі відігравав аматорський етнографічний хор «Гомін», організований фольклористом і композитором Л. Ященком наприкінці 1960-х рр. (Гірна, 2022; Ясиновський, 1991). За даними самвидавного журналу «Український вісник», 31 грудня 1970 р. у колядуванні в столиці брали участь більше 20 ватаг (Чорновіл, 2006: 560). Також у 1960-х рр. щорічні колядування стали традицією у львівському середовищі дисидентів (Мороз, 2012: 150).

Колядування в умовах радянського Києва 1960-х рр. мало свої особливості. Воно проводилося не на Різдво, святкування якого було строго заборонено, а в новорічну ніч, з 31 грудня на 1 січня. Як правило, кожного року створювалося декілька колядницьких ватаг, які напередодні Нового року активно збиралися на репетиції. Учасники колядування вдягалися в оригінальні народні костюми із колекції скульптора Івана Гончара або спеціально виготовлені художницями А. Горською та Л. Семикіною вбрання (Гірна, 2022; Плахотнюк, 2012: 322). Колядники завжди ходили із Різдвяною зіркою, а також зображенням козака Мамаю, яке було своєрідним символом української волелюбності (Плахотнюк, 2012: 323, 334). Організатори намагалися об'єднати елементи звичаїв святкування Різдва в різних місцевостях України, тому до складу ватаг входили різні персонажі: «... тут були Маланка і Василь, Коза, Московський лікар і Чорт, Відьма, Кум Солохи, Півень, Гарбуз, Смерть з косою, Тур, Вітряки, Жид і, безумовно, хлопці та дівчата в яскравих давніх національних строях. Була також ватага, що мала чисто язичницький вигляд» (Плахотнюк, 2012: 323). Тексти виконуваних пісень не були всуціль релігійними, а дещо осучасненими, проте із сильними національними мотивами. Зокрема, одна з колядок, яку планували співати наприкінці 1972 р., містила наступну фразу: «Боже, волю Україні дай» (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1061. Арк. 29). Зібрані під час колядування кошти віддавали в громадську касу, а згодом тратили для пошиття народних костюмів для колядувальників наступного року, для допомоги малозабезпеченим студентам. Після хвилі арештів українських дисидентів 1965 р. гроші використовували з метою допомоги політичним в'язням та їх родинам (Плахотнюк, 2012: 325).

Учасники колядницьких ватаг у новорічну ніч відвідували не тільки викладачів університетів, а й відомих представників тогочасної української інтелігенції. У спогадах М. Плахотнюка, зокрема,

йдеться про відвідини помешкань поетів Павла Тичини, Василя Стуса, Ліни Костенко, Дмитра Павличка, письменників Олеса Гончара, Сергія Плачинди, Михайла Стельмаха, Бориса Антоненка-Давидовича, скульптора Івана Гончара, історика Михайла Брайчевського, літераторів Євгена Сверстюка, Івана Світличного, Михайлини Коцюбинської, артистки Тетяни Цимбал, композитора Віталія Кирейка та ін. (Плахотнюк, 2012: 330–331). Також колядками вітали поета Миколу Бажана, перекладача Миколу Лукаша, оперного співака Бориса Гмирю, художника Степана Кириченка (Гірна, 2022). Напередодні чергового колядування наприкінці грудня 1971 р. працівникам Комітету державної безпеки (КДБ) у ході стеження за його організаторами вдалося роздобути орієнтовні списки господарів квартир, яких колядники мали намір привітати із Новим роком. Всього у цих списках було бл. 40 прізвищ українських науковців, письменників, художників, педагогів, композиторів, які проживали в Києві. Серед них – мовознавець Григорій Півторак, літературознавець Олег Микитенко, письменники Іван Цюпа, Олександр Підсуха, Микита Шумило, художник Михайло Дерегус, скульптор Михайло Лисенко, композитори Платон і Георгій Майбороди, Андрій Штогаренко, Віталій Кирейко, артистка Діана Петриненко, техніки Сергій Ладохін і Ярослав Хом'як, фізики Борис Стружко, Петро Борзяк, Митрофан Пасічник, Михайло Бродин, філософ Іван Стогній, ботанік Дмитро Зеров та ін. (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1031. Арк. 270–272).

У спеціальному повідомленні КДБ можна знайти інформацію про те, що 31 грудня 1971 р. колядники відвідали також і православного екзарха всієї України, митрополита Філарета (Михайла Денисенка), який вручив їм 100 рублів (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1061. Арк. 31). Проте не всі представники т. зв. «офіційної» інтелігенції були раді колядникам через страх перед імовірними переслідуваннями зі сторони влади. Зокрема, під час колядування напередодні Нового 1971 року одну із ватаг відмовився прийняти письменник М. Стельмах (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1061. Арк. 30). Колядки і щедрівки виконувалися не тільки на квартирах господарів, а й на вулицях і площах Києва, в метро, що привертало увагу громадськості (Плахотнюк, 2012: 330).

Знаковим було колядування в новорічну ніч 31 грудня 1971 – 1 січня 1972 рр. – т. зв. «арештована коляда» (Гриців, 2011), яка відбулася за декілька днів до «генерального погрому» – масштабної хвилі арештів української дисидентської інтелігенції за секретною справою «Блок» (роз-

почалась 12 січня 1972 р.). Організаторами цієї коляди в Києві були Микола Плахотнюк, Людмила Семикіна, Леопольд Яценко, інженер-геодезист Іван Русин, фізик Адам Рудчик та архітекторка Валентина Бірюкович. Окрім традиційного обходу квартир представників української інтелігенції бл. 100 учасників колядування у святкових народних костюмах за попередньою домовленістю зібралися також ввечері 1 січня та протягом 3-х годин під керівництвом Л. Яценка виконували українські народні пісні та колядки біля центральної ялинки неподалік Київської Державної філармонії, поблизу готелю «Дніпро», будівлі консерваторії та станції метро «Хрещатик». Значну частину зібраних під час колядування коштів було передано у громадську касу Л. Семикіній та І. Русину. Згодом ці гроші використали для організації урочистого святкування чергової річниці з дня народження поета і символу українського шістдесятництва Василя Симоненка 8 січня 1972 р. На 13 січня планували влаштувати також поминки вбитої в 1970 р. за загадкових обставин художниці Алли Горської, проте вони так і не відбулися через початок репресій (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1032. Арк. 85–87).

31 грудня 1971 р. колядування відбулися також у Львові за участі лідерів місцевого дисидентського осередку. Їх організатором була Олена Антонів (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1032. Арк. 88), а учасниками – подружжя Ігор та Ірина Калинці, Михайло та Ольга Горині, Стефанія Шабатура, Любомира Попадюк, Оксана Осадча, Марія Антонів, Марія Ковальська, Ярослав Мацелюх, Богдан Сорока із дружиною Любою, Роман і Леся Лещухи, Марія Гель, Мар'ян Гатала, Ярослав Лемик, Степан Бедрило, Любомир Крися, Микола Білоус (Гриців, 2011), а також Раїса Мороз з Івано-Франківська, Василь Стус із Києва (Мороз, 2012: 150–152) та ін. (всього бл. 50 осіб). Дисиденти заходили із колядками до таких представників львівської інтелігенції, як письменники Роман Іваничук, Ростислав Братунь, Микола Петренко, Володимир Лучук, Григорій Нудьга, колишній ректор Львівського університету Євген Лазаренко, співачка Володимира Чайка та ін. (Гриців, 2011). У результаті було зібрано 250 рублів, які було домовлено використати на оплату адвоката у справі заарештованої органами КДБ в Одесі дисидентки Ніни Строкатої-Караванської, а також на випуск чергового номера журналу «Український вісник» (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1032. Арк. 88).

Організація колядувань дисидентами стала викликом для радянського режиму, адже їх учасники намагалися зберегти автентичний національ-

ний дух урочистих пісень, не допустити їх вихолощення «на соціалістичний манер». Колядки у громадських місцях були прекрасним способом пропагування української культури в масах, а також методом залучення нових людей до національно свідомого дисидентського середовища. Новорічні віншування піднімали моральний дух старшого покоління української інтелігенції, яке у свій час постраждало від сталінських репресій. Зокрема, із великим ентузіазмом приймав колядників Борис Антоненко-Давидович, який під час розмови з ними дякував за «відродження українських звичаїв і традицій», «самовіддану працю в сучасному важкому для цього кліматі» (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1032. Арк. 86). Письменник Віктор Петровський, який 19 років провів у сталінських тюрмах і таборах та був реабілітований тільки в 1956 р., так відгукувався про колядки: «Здавалося, що вже все. Знищили Україну дотла. Нічого живого не залишилося: ні мови, ні звичаїв, ні традицій... І тут раптом ось такий вибух, такий розряд, який ми з дружиною пережили в ту ніч...» (Плахотнюк, 2012: 328). Зрештою, новорічні колядування сприяли згуртуванню київського дисидентського осередку. Національно свідомі українці в столиці УРСР у 1960-х – 70-х рр. перебували у своєрідному «гетто», будучи оточеними зросійщеним та прорадянським середовищем. А колядування давали їм рідкісну можливість зібратися разом та продемонструвати свою громадянську позицію.

З кінця 1960-х рр. активізувався тиск на колядників зі сторони столичної міліції. 31 грудня 1970 р. голова Дніпровського райвиконкому м. Києва наказав міліціонерам затримати учасників ватаги «Гук», що складалася зі студентів Київської політехніки, та забрати в них зображення козака Мамає. Тоді ж особи в цивільному затримали іншу групу колядників на центральному вокзалі та після перевірки документів заборонили колядувати в громадських місцях (Чорновіл, 2006: 561). Участь у новорічних колядках стала одним із факторів посилення владного тиску на етнографічний хор «Гомін» та його керівника Л. Яценка. Зрештою, цей хор у вересні 1971 р. було остаточно розпущено, а Л. Яценка виключено зі Спілки композиторів України (Чорновіл, 2006: 895–896; Ясиновський, 1991).

Наприкінці 1971 р. колядування потрапили в поле зору керівництва КДБ при Раді Міністрів (РМ) УРСР. Працівники та агенти КДБ уважно стежили за організаторами дійства та ретельно збирали про них інформацію. Голова КДБ Віталій Федорчук у інформаційному повідомленні до ЦК КПУ від 31 грудня 1971 р. повідомляв, що колядки

можуть бути використані «націоналістичними елементами» у «ворожих цілях» (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1031. Арк. 269), явно перебільшуючи загрозу. Також працівники КДБ закидали організаторам колядування абсурдні звинувачення у «тенденційному підборі» самих учасників дійства та господарів квартир, де воно відбувалося (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1032. Арк. 88). В. Федорчук рекомендував партійному керівництву в наступні роки перехопити ініціативу щодо організації колядок у дисидентів: «Видається доцільним використовувати обряд колядок в ідеологічно вигідному плані, для чого слід приділити увагу організаційній стороні. Це виключило би можливість використання колядок націоналістично налаштованими особами у ворожих цілях» (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1032. Арк. 89).

Виникає питання, чи була пов'язана «арештована коляда» 31 грудня 1971 – 1 січня 1972 рр. із наступною хвилею арештів? Інформаційне повідомлення В. Федорчука про новорічні колядки у Києві та Львові лягло на стіл Першому секретарю ЦК КПУ Петру Шелесту 10 січня 1972 р., за два дні до початку затримань (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1032. Арк. 85). Проте до цього часу підготовча фаза спецоперації КДБ щодо реалізації справи «Блок», у рамках якої і планувалися затримання найбільш активних учасників українського національного руху, вже тривала. Бельгійського студента Ярослава Добоша, у зв'язках із яким у подальшому звинувачували заарештованих дисидентів, було знято з поїзда під час спроби виїзду за межі СРСР та затримано протягом 4–7 січня (Паска, 2022: 16–17). У вищезгаданому інформаційному повідомленні В. Федорчука відсутні прямі чи непрямі рекомендації вищому партійному керівництву УРСР щодо необхідності проведення обшуків чи затримань власне серед учасників колядування. У резолюції документа зазначено тільки вказівку ознайомити з інформацією про новорічні колядки секретаря ЦК КПУ з ідеології Федора Овчаренка (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1032. Арк. 85). Зрештою, із зазначених в повідомленні організаторів колядування (М. Плахотнюк, І. Русин, Л. Семикіна, Л. Яценко, А. Рудчик та О. Антонів) було заарештовано тільки М. Плахотнюка (Паска, 2022: 19).

Все це підтверджує той факт, що проведення новорічних колядувань не було основною причиною чи приводом до січневого погрому українських інакодумців. Хвиля арештів готувалася ще як мінімум з літа 1971 р., коли було заведено справу «Блок» та прийнято постанови про необхідність посилення боротьби із самвидавом (Паска, 2022: 16). Проте, звичайно, інформація про ново-

річні колядування могла бути додатковим фактором, який свідчив про здатність дисидентів до організації масштабних культурницьких акцій та опосередковано впливав на рішення республіканського керівництва про початок репресивних дій.

Після «генерального погрому» колядування в Києві не припинилися, проте їх розмах і масштаб в умовах посилення тиску зі сторони системи прийшлося значно скоротити. Керівництво КДБ у спеціальному повідомленні на адресу вже нового Першого секретаря ЦК КПУ Володимира Щербицького від 20 грудня 1972 р., на відміну від аналогічного документа попереднього року, прямо трактувало колядки як форму залучення нових учасників до українського національного руху та метод збору коштів до дисидентської громадської каси (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1061. Арк. 28). Працівники КДБ напередодні новорічних свят «вживали заходів для попередження можливих спроб використання «колядок» українськими націоналістами у ворожих цілях» (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1061. Арк. 31), що на практиці означало виклики організаторів колядування до КДБ та їх залякування (Кириченко, 2013: 72–73).

Організацією новорічних колядок у грудні 1972 р. займалися І. Русин, В. Бірюкович, уродженець Сумщини Анатолій Соболев, працівник заводу «Радіоприбор» Микола Твердохліб та інженер-технолог Людмила Савченко. Вони планували утворити як мінімум 3 ватаги колядників по 15–20 осіб кожна. У нових умовах через посилення тиску зі сторони міліції й КДБ під час колядування 31 грудня 1972 р. учасники ватаг намагалися строго дотримуватися конспірації – не ходити по вулицях великими групами та не використовувати національні святкові костюми, щоб не привертати до себе лишньої уваги (ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 1061. Арк. 31; Кириченко, 2013: 10, 72–73). Атмосферу під час цього колядування чудово відтворено в спогадах його учасниці Світлани Кириченко: «...міліціонери, які в середині 60-х приязно всміхались... під 1973-й, забачивши чоловіків у смушевих шапках (а ще як із вусами!), жінок, запнутих квітчастими хустками, прикипали до нас сторожкими поглядами, вистежуючи, до кого йдемо. Бувало, підходили з вимогою «предъявить документи», а то й кидали в міліцейську машину, відвозили «в участок для установлення личности», вихоплювали й ламали довгі палиці з різдвяними зірками, траплялося, що й били когось, зтягнувши в підвороття» (Кириченко, 2013: 10). Проте, навіть незважаючи на жорсткі заходи зі сторони влади, колядникам тоді вдалося заколядувати навіть під стінами слідчого

ізолятора КДБ, де перебували лідери київського дисидентського осередку Іван Світличний, Євген Сверстюк, Іван Дзюба та деякі інші заарештовані дисиденти (Кириченко, 2013: 73–74).

У подальшому протягом 1970-х рр. «підпільні» новорічні колядування дисидентів у Києві продовжувалися, проте вже не мали такого розмаху і регулярності, як до 1972 р. Зокрема, С. Кириченко згадувала про свою участь у коляді 31 грудня 1973 р. (разом із дружиною політв'язня Євгена Пронюка Галиною Дідківською) (Кириченко, 2013: 103). Під новий 1977 р. невелику колядницьку ватагу організували С. Кириченко, Микола Матусевич, Ольга Гейко-Матусевич, Мирослав Маринович та Галина Дідківська. Натомість у грудні 1975 р., за спогадами тієї ж С. Кириченко, колядування не проводилося взагалі (Кириченко, 2013: 204). Владі фактично до середини 1970-х рр. вдалося маргіналізувати дисидентські колядування.

Висновки. Таким чином, організація представниками шістдесятницького середовища

новорічних колядувань у Києві та Львові у 1960-х – середині 1970-х рр. стала ваговою складовою культурницької течії українського національного руху. Серед особливостей дисидентських колядувань варто виділити їх проведення саме в новорічну ніч, а не на Різдво, використання оригінальних чи спеціально виготовлених народних костюмів, витрачання зібраних коштів серед іншого на підтримку політичних в'язнів. З однієї сторони колядування були виявом боротьби українських інакодумців за відродження національної культури і традицій, їх пропаганди серед широких верств населення, а з іншої – способом згуртування та розширення самого дисидентського середовища. Владний тиск за участі працівників міліції та КДБ на організаторів і учасників колядок посилювався з кінця 1960-х рр. та досяг свого піку після «генерального погрому» української інтелігенції в 1972–1973 рр.; зрештою, влада таки домоглася маргіналізації дисидентських колядувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України.
2. Гірна Д. «Нетворкінг» 1960–70-х, репресії проти українських хористів в СРСР та знищена справа Леопольда Ященка. 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tB-xJTsLwEk&t=592s> (дата звернення 17.08.2022).
3. Гриців М. Арештована коляда або Погром 12 січня 1972-го. 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/01/12/13866/> (дата звернення 17.08.2022).
4. Кириченко С. Люди не зі страху. Українська сага : Спогади. К. : Смолоскип, 2013. 920 с.
5. Курочкін О. Свята й обряди календарного циклу. 2013. URL: <https://archive.ph/20130703060942/http://history.iv-fr.net/article.php?id=710>. (дата звернення 17.08.2022).
6. Мороз В. Есеї, листи й документи. Мюнхен : Сучасність, 1975. 288 с.
7. Мороз Р. Проти вітру. Спогади дружини українського політв'язня. Харків : Права людини, 2012. 288 с.
8. Паска Б. Січневий погром українського дисидентського руху 1972 р.: до питання про хронологію і масштаби. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 2022. Вип. 52. Т. 3. С. 14–20. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-3-2>.
9. Плахотнюк М. Колорит : Статті, спогади, документи. К. : Смолоскип, 2012. 510 с.
10. Сверстюк Є. *Собор у ризотванні*. Париж; Балтимор : Українське Видавництво Смолоскип ім. В. Симоненка, 1970. 173 с.
11. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. Т. 3. К. : Смолоскип, 2006. 976 с.
12. Ясиновський В. Дивак (про Леопольда Ященка). *Дніпро*. 1991. № 6. С. 108–118. URL: <https://homin.etnoua.info/novyny/statlja-dyvak-vjasynovskij-1991/> (дата звернення 17.08.2022).

REFERENCES

1. HDA SBU – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine].
2. Hirna D. «Networkinh» 1960–70kh, represii proty ukrainskykh khorystiv v SRSR ta znyshchena sprava Leopolda Yashchenka ["Networking" in 1960s – 70s, Repression against Ukrainian Choristers in the USSR and the Destroyed Case of Leopold Yashchenko]. 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tB-xJTsLwEk&t=592s> (data zvernennia 17.08.2022). [in Ukrainian].
3. Hrytsiv M. Areshtovana koliada abo Pohrom 12 sichnia 1972-ho [Arrested Carol or Pogrom on January 12, 1972]. 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/01/12/13866/> (data zvernennia 17.08.2022). [in Ukrainian].
4. Kyrychenko S. Liudy ne zi strakhu. Ukrainka saha : Spohady [People are not Afraid. Ukrainian Saga : Memories]. K. : Smoloskyp, 2013. 920 s. [in Ukrainian].
5. Kurochkin O. Sviata y obriady kalendarskoho tsyklu [Holidays and Rituals of the Calendar Cycle]. 2013. URL: <https://archive.ph/20130703060942/http://history.iv-fr.net/article.php?id=710>. (data zvernennia 17.08.2022). [in Ukrainian].
6. Moroz V. *Esei, lysty y dokumenty* [Essays, Letters and Documents]. Miunkhen : Suchasnist, 1975. 288 s. [in Ukrainian].
7. Moroz R. *Proty vitru. Spohady druzhyny ukrainskoho politviaznia* [Against the Wind. Memories of the Wife of a Ukrainian Political Prisoner]. Kharkiv : Prava liudyny, 2012. 288 s. [in Ukrainian].

-
8. Paska B. Sichnevyyi pohrom ukrainskoho dysyidentskoho rukhu 1972 r.: do pytannia pro khronolohiiu i masshtaby [The January Pogrom of the Ukrainian Dissident Movement in 1972: On the Question of Chronology and Scale]. *Aktualni pytan- nia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho peda- hohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Drohobych, 2022. Vyp. 52. T. 3. S. 14–20. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-3-2>. [in Ukrainian].
  9. Plakhotniuk M. Kolovorot : Statti, spohady, dokumenty [Whirlpool : Articles, Memoirs, Documents]. K. : Smoloskyp, 2012. 510 s. [in Ukrainian].
  10. Sverstiuk Ye. Sobor u ryshtovanni [Cathedral in Scaffolding]. Paryzh; Baltymor : Ukrainske Vydavnytstvo Smoloskyp im. V. Symonenka, 1970. 173 s. [in Ukrainian].
  11. Chornovil V. Tvory : U 10-ty t. T. 3. [Works : In 10 vol. Vol. 3.]. K. : Smoloskyp, 2006. 976 s. [in Ukrainian].
  12. Yasynovskyi V. Dyvak (pro Leopolda Yashchenka) [Weirdo (about Leopold Yashchenko)]. *Dnipro*. 1991. № 6. S. 108–118. URL: <https://homin.etnoua.info/novyny/stattja-dyvak-vjasynovskyj-1991/> (data zvernennia 17.08.2022). [in Ukrainian].